

Dilbar SHUKUROVA,
 CHDPU Maxsus pedagogika
 kafedrası tayanch doktoranti
 E-mail: dilbarmatkasimova@mail.com
 Tel: +998944043116

Pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent Qodirova F.U taqrizi asosida

THE MODEL OF ACTIVATION OF INCLUSIVE CLASSROOM LEARNING ENVIRONMENT IN EDUCATIONAL CLUSTER CONDITIONS

Abstract: In the content of this article, the issue of meaningful organization of educational conditions for students with special educational needs in inclusive classes, introduction of the inclusive class model is highlighted. The inclusive classroom model consists of corner A and corner B. This corner can be used by a student with special educational needs during class and outside of class.

Key words: Inclusive, intellectual, relaxation, corner, environment, class, student, teacher, education, school, therapy, cognitive, neuropsychological

МОДЕЛЬ АКТИВИЗАЦИИ СРЕДЫ ОБРАЗОВАНИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО КЛАССА В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КЛАСТЕРА

Аннотация В содержании данной статьи освещен вопрос содержательной организации условий обучения учащихся с особыми образовательными потребностями в инклюзивных классах, внедрения модели инклюзивного класса. Модель инклюзивного класса состоит из угла А и угла Б. Этот уголок может использоваться учеником с особыми образовательными потребностями во время занятий и вне занятий.

Ключевые слова: Инклюзивный, интеллектуальный, релаксация, уголок, среда, класс, учитель, образование, школа, терапия, когнитивный, нейропсихология.

TA'LIM KLASSTERI SHAROITIDA INKLYUZIV SINIF O'QUV MUHITNI FAOLLASHTIRISH MODELI

Anatatsiya Ushbu maqola mazmunida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar inklyuziv sinflarda ta'lim olish shart-sharoitlarni mazmunli tashkil etish, inklyuziv sinf modelini joriy qilish masalasi yoritib berilgan. Inklyuziv sinf modeli A va B burchakdan iboratdir. Ushbu burchakdan alohida ta'lim ehtiyojlariga ega o'quvchi dars va darsdan tashqari vaqtlarda foydalanishi mumkin.

Kalit so'zlar: Inklyuziv, intellektual, releksatsion, burchak, muhit, sinf, o'quvchi, o'qituvchi, ta'lim, maktab, terapiya, kognativ, neyropsixologiya

Kirish. Sog'lom avlodni dunyoga keltirish, yetuk shaxs qilib umumta'lim tizimining oldiga qo'ygan asosiy maqsadlarida biridir. Hozirgi kunda umumta'limda taxsil olayotkan o'quvchilarga bilim berish pedogog hodimlardan uchun katta masulyat va mehnatni talab etadi. Ta'lim-shaxsning yashash faoliyati va ijtimoiylashtirishning turli tabaqalari rivojlanishi va shakllanishida hammadan ham boshlang'ich va shu sababdan zarur bo'lgan asosiy omildir. Jamiyatning kelajagi hayotiy zarurat bo'lgan ta'lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev o'z nutqida takidlaganidek, "Agar mendan sizni nima qiynaydi?" deb so'rasangiz, farzandlarimizning ta'lim va tarbiyasi deb javob beraman degan so'zlaridan ham bunga yaqol misol bo'la oladi. Mustaqil taraqqiyot yo'lidan dadil odimlayotgan mamlakatimizning uzluksiz ta'lim tizimini isloh qilish va takomillashtirish, yangi, zamonaviy sifat bosqichlariga ko'tarish, unga yanada ilg'or pedagogik va yangi innovatsion zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy qilish va ular orqali ta'lim samaradorligini oshirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir [1].

Amerikalik sotsiolog N.Smelzer ta'limni institutsional(formal) jarayon, ya'ni uning asosida jamiyat butun boyliklari, bilimlari va mohirliklari bir insondan, guruhlardan, uyushmalarda boshqalarga berilishi sifatida aniqlaydi deb fikr bildirgan[2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Jamiyatda bolalarning bir qatorida ta'lim olishi, umumta'lim dasturining muvaffaqiyatli rivojlanishi maqsadida ATE ega o'quvchilar uchun maxsus imkoniyatlar yaratib berilishi lozim. Inklyuziv ta'lim umumta'limdan bir nechta jihatlari bilan tubdan farq qilib, asosiy jihatlardan biri pedogog ATE ega o'quvchilarga ta'lim berishda maxsus bilim va ko'nikmaga ega bo'lishi, hamda pedogog tomonidan ushbu o'quvchilar uchun didaktik taminot bazasining yetarli darajada ekanligidir. Inklyuziv ta'limni tashkil etish to'g'risidagi adabiyotlarga nazar solar ekanmiz, D.Mitchell tomonidan yozilgan "Efektivniy pedogogicheskiy texnologiya spitsalnogo i inklyuzivnogo obrazovaniya" o'quv qo'llanmasida ham inklyuziv ta'limni tashkil etishdagi model mexanizmlar yoritib berilgan. Inklyuziv ta'lim pedogogdan katta tajriba va metodik ta'minot talab qiladi. Inklyuziv sinf atmosferasidagi yorqin muhit bolalar ta'lim olish jarayonini faollashtiradi [3].

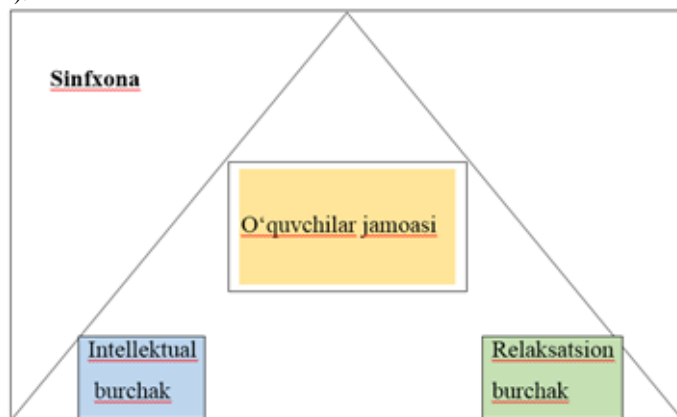
Tadqiqot metodologiyasi. Ta'lim klassteri sharoitida inklyuziv ta'lim muhitini o'rganishi hamda tahlil qilish natijasida, umumta'lim dasturini o'zlashtirishda inklyuziv sinflarda quydagi muommolar mavjud ekanligi aniqladi:

- Inklyuziv sinflarda tutior (defektologlar) ning yetishmasiligi;
- ATE ega bolalarning tashxisidan kelib chiqib ularning dars vaqtida qo'shimcha bandlik bilan taminlamaganligi;
- ATE o'quvchisiga nisbatan ruhiy va jismoniy ko'makning yetarli darajada shakllantirilmaganligi;
- ATE ega o'quvchilarning shaxs hususiyatlaridan kelib chiqqan holda dars jarayonining moslashtirilmaganligi;
- ATE o'quvchining dars davomida to'liqlishi va o'quvchining diqqati jarayonidagi buzilishlar natijasida ta'lim samaradorligining bevosita tushishi;

- Umumta'lim o'quvchilar va ATE o'quvchilar bilan ishlashda aniq bir modelning yo'qligi;

Yuqorida keltirilgan mavjud muommolardan ko'rinib turibdiki, ATE ega o'quvchilar uchun moslashtirilgan mexanizm mavjud emas. Biz taklif etayotkan tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan mexanizm tarkibiy qismlari invidualashtirish, darslarni o'zlashtirish davomida relaksatsiya vaqtini tashkil etish, ATE ega o'quvchining individual hususiyatidan kelib chiqib intellektual topshiriqlarga jalb etish imkoni beradi. Bu esa o'quvchilar orasida dars sifatini saqlab qolish, barcha o'quvchilarni bir vaqtda nazorot qilish va bilim berish imkonini beradi.

Taxil va natijalar. Yuqorida keltirilgan muommolarga yechim sifatida biz quydagi moslashtirilgan innovatsion sinfxona modeli ishlab chiqdik (1 rasm).

Innovatsion sinf xona modeli inklyuziv sinf ichida tashkil etirilib, sinf xona uchburchak tomonlar asosida tashkil etiriladi.

A) Intellectual burchak ATE ega o'quvchilar aniq fanlarni o'zlashtirish jarayonida yoki darsdan tashqari paytda, o'z vaqtini unumli tashkil etish maqsadida foydalanish imkoni beradi. Intellectual burchak bolaning aqliy faoliyatini rivojlantirishga oid turli metodik topshiriq va o'yinlardan tashkil topgan bo'lib:

- Interaktiv o'yinlar ya'ni o'quvchining jismoniy harakatlari hamda mantiqiy taffakurini rivojlantirishga qaratilgandir. O'quvchiga interaktiv o'yinlarni o'ynash qoidasi o'rgatiladi va o'quvchi ushbu o'yinlarni darsdan tashqari vaqtda o'ynashi mumkin.

- Bilish jarayonini rivojlantiruvchi keyslar orqali o'quvchi dars vaqtida diqqat ko'chishi buzilganda, keyslarni bajarishi mumkin;

- Qizqarli matematik topishmoqlar orqali dars vaqtida hamda darsdan tashqari vaqtda shug'illanishi qiziqarli va rang barang topshiriqlar yordamida aqlni charxlash imkoni beradi;

- Neyrorivojlantiruvchi mashqlar to'plami o'quvchidagi motor harakatlar hamda nerv tizimini chambarchas ishlashini taminlab beradi. Ushbu mashqlar orqali o'quvchi dars va darsdan tashqari vaqtda shug'illanishi mumkin.

B) Relaksatsion burchak orqali ATE ega o'quvchi dars vaqtida biroz dam olishi diqqatni jamlab olishi va yana darsga qaytishi darsdan tashqari paytda o'z vaqtini unumli tashkil etishga yordam beradi. Ushbu burchakda ATE ega o'quvchi quydagi o'yinlar orqali vaqtini qiziqarli o'tkazishi mumkin:

- Diqqatni jamlashga qaratilgan o'yinlardan foydalanib o'quvchi turlik hil korreksion metodlar asosida tuzilgan boshqotirmali o'yinlarni o'ynashi mumkin ;

- Art terapiya metodida bola qum doskaga rasm chizishi, suv ustida rasm chizishi va shu kabi o'yinli art terapevtik usullardan foydalanadi. Bu esa o'quvchining mayda barmoqlar harakatchanligini oshirishga yordam beradi;

- Relaksatsion mashqlari to'plami o'quvchining shaxs hususiyatni inobatga olgan holda tashkil etiladi va bu orqali o'quvchi dars va darsdan tashqari vaqtda qisqa tanaffusli dam olish daqiqalarini tashkil etishi mumkin;

- Neyro barmoqlar mashqlari bir vaqtning o'zida o'yin va kagnotiv jarayoni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib bola neyro kartalar orqali mashqlarni bajaradi bu esa mayda barmoqlar harakatini rivojlanishga olib keladi.

Xulosa va takliflar Biz tomonimizdan ishlab chiqilgan innovatsion sinf xona medeli inklyuziv sinfdagi ATE ega o'quvchilar dars jarayoni samarali tashkil etishga yordam beradi hamda inklyuziv sinf o'qituvchisiga quydagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- Dars sifatini tyutor o'qituvchisiz qisman nazorat qilishi;
- ATE ega o'quvchilarni o'z o'zini band qilgan holda rivojlanishga imkon yaratib berishi;
- ATE ega bolalar bilan interaktiv ishlash texnologiyasini ishlab chiqishi;
- 45 daqiqa vaqt ichida sinfdagi barcha o'quvchilar bilan ishlashi ;
- Ta'lim jarayonini samarali tashkil etish yuqoridagi taklif etilgan modelni Respublikamizdagi barcha inklyuziv sinflari mavjud maktablarga joriy qilish orqali ATE ega o'quvchilar ta'lim olishi sifatini oshirish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR

1. <https://fayllar.org/>
2. Umumiy sotsiologiya Toshkent-1999 y. 2 Ilmiy muharrirlar: professor N. S. Aliqoriyev. dotsent R.T. Ubaydullayeva. 122-b
3. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования , Перспектива- 2009 г. Дэвид Митчелл, Редактор-консультант Наталья Борисова,. 46с.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4860-son qarori.
5. O'zbekiston Respublikasi 2020-yil 23- sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun.
6. Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida <https://lex.uz/docs/3436192>
7. Sattorova Sh.M "Ta'lim klassteri muhitida ijtimoiy yo'nalishi talabalarining inklyuziv yondashuvini kompetensiyaviy yodashuv asosida rivojlantirish" Ped. fan. nom... diss. – Chirchiq., 2022.
8. Xamidova M.U Maxsus pedagogika.-T.: "Fan va texnologiya", 2018 yil.
9. Qaxxorova S.Q., Zamonaviy ta'lim / СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ 2015.
10. Понятийный аппарат педагогики и образования: сборник научных трудов / отв. ред. М. А. Галагузова. – Екатеринбург : [б. и.], 2020. – Вып.12. – 432 с. Текст :

11. Сулейманова Р.А., Хакимжанова Г.А. Зарубежный и отечественный опыт включения детей с особыми нуждами в общеобразовательный процесс: проблемы и пути решения. - Алматы: КАПринг. 2001.] Малофеев Н.Н. Почему интеграция в образовании закономерна и неизбежна / Альманах ИКП РАО, 2007. №11.
12. Буковцова Н.И. Инклюзивное образование детей с ограниченными возможностями здоровья: проблемы и перспективы // Инклюзивное образование: методология, практика, технологии. Psy.lournals.ru 2000.
13. N. S. Aliqoriyev, R.T. Ubaydullayeva UMUMIY SOTSIOLOGIYA Toshkent - 1999 y
14. <https://fayllar.org/>
15. <https://www.coursehero.com/file/p3o27sk/>
16. <https://lex.uz/docs/-3436192>
17. <https://lex.uz/docs/-5044711>